

Sygn. akt I PK 172/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 października 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Myszka (przewodniczący)

SSN Dawid Miąsik (sprawozdawca)

SSN Romualda Spyt

Protokolant Anna Pęsko

w sprawie z powództwa A. R.

przeciwko Politechnice (...) w C.

o ustalenie stosunku zatrudnienia,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 10 października 2019 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w C.

z dnia 14 grudnia 2017 r., sygn. akt IV Pa (...),

1. odrzuca skargę kasacyjną pozwanej w zakresie dotyczącym punktu 1 zaskarżonego wyroku w części uchylającej wyrok Sądu Rejonowego w C. z 31 sierpnia 2017 r., sygn. VII P (...) i przekazującej sprawę do ponownego rozpoznania,

2. uchyla zaskarżony wyrok w punkcie 1 w pozostałym zakresie i w punkcie 2 oraz przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w C. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Pozwem z 19 października 2016 r. wniesionym przeciwko Politechnice (...) w C. (pozwana) A. R. (powód) wniósł o ustalenie istnienia stosunku pracy na stanowisku Dziekana Wydziału [...] pozwanej zgodnie z aktem wyboru na kadencję 2016-2020 oraz o zasądzenie kosztów postępowania.

Sąd Rejonowy w C. wyrokiem z 31 sierpnia 2017 r., VII P (...) ustalił, że powód pełnił u pozwanej funkcję dziekana Wydziału [...] w okresie od 1 września 2016 r. do 21 czerwca 2017 r. (pkt 1) oraz oddalił powództwo w pozostałej części (punkt 2) i orzekł o kosztach procesu (punkt 3 i 4).

Wyrok Sądu pierwszej instancji opierał się na następujących ustaleniach faktycznych. Powód zatrudniony był u pozwanej na stanowisku profesora zwyczajnego na Wydziale [...] w pełnym wymiarze czasu pracy, ostatnio na podstawie umowy o pracę na czas określony od 1 października 2015 r. do 31 sierpnia 2020 r. Wiosną 2016 r. powód został wybrany na dziekana Wydziału [...] na kadencję od 1 września 2016 r. do 31 sierpnia 2020 r. Lekarz medycyny pracy orzeczeniem z 11 lipca 2016 r. stwierdził, że powód wymaga udzielenie urlopu dla poratowania zdrowia od 1 sierpnia 2016 r. do 31 lipca 2017 r. Rektor pozwanej udzielił powodowi takiego urlopu. Pismem z 21 lipca 2016 r. powód poinformował prodziekana K. C., że wyznacza go do kierowania Wydziałem [...] w czasie jego nieobecności do 31 lipca 2017 r. Rektor pozwanej pismem z 1 września 2016 r. powierzył pełnienie obowiązków dziekana Wydziału [...] K. O.

W dniu 19 października 2016 r. Senat pozwanej zmienił statut w ten sposób, że wprowadził do niego unormowanie, zgodnie z którym w przypadku niemożności objęcia mandatu dziekana przez wybraną osobę z powodu długotrwałej nieobecności przekraczającej 60 dni oraz upływu terminu na przeprowadzenie wyborów dziekana, Uczelniana Komisja Wyborcza stwierdza wygaśnięcie mandatu tej osoby a rektor ogłasza nowy konkurs. Znowelizowany statut uprawniał rektora do powołania osoby pełniącej obowiązki dziekana do czasu rozstrzygnięcia konkursu. Na podstawie znowelizowanego statutu (§ 24a ust. 1) Uczelniana Komisja Wyborcza stwierdziła wygaśnięcie mandatu powoda w dniu 8 listopada 2016 r.

Powód złożył do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w G. wniosek o wszczęcie postępowania o stwierdzenie nieważności w całości lub uchylenie § 24a statutu pozwanej. WSA w G. odrzucił skargę powoda postanowieniem z 14 sierpnia 2017 r. Z przeprowadzonej w 2017 r. przez MNiSW kontroli u pozwanej wynikało, że niektóre postanowienia jej statutu są sprzeczne z art. 75 i 76 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawa o szkolnictwie wyższym (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 2183, dalej jako Prawo o szkolnictwie wyższym) w zakresie, w jakim uzależniają objęcie stanowiska dziekana przez wybraną na nie osobę od powierzenia tego stanowiska tej osobie przez rektora. W dalszej kolejności Sąd pierwszej instancji ustalił, że stosunek pracy powoda ustał z dniem 21 czerwca 2017 r. w wyniku rozwiązania umowy o pracę przez pozwaną bez wypowiedzenia na podstawie art. 52 § 1 pkt 1 k.p. Powód odwołał się do sądu od tego wypowiedzenia.

Opierając się na powyższych ustaleniach, Sąd pierwszej instancji przyjął, że powód wykazał swój interes prawny w dochodzeniu objętego pozwem roszczenia, ponieważ z uwagi na przebywanie na urlopie dla poratowania zdrowia nie mógł wystąpić z roszczeniem o dopuszczenie do pełnienia funkcji dziekana ani z powództwem o dodatek funkcyjny. Interes prawny powoda wyraża się w konieczności ustalenia jego sytuacji prawnej na przyszłość, po zakończeniu urlopu dla poratowania zdrowia. W postępowaniu, w którym powód kwestionuje zgodność z prawem oświadczenia o rozwiązaniu umowy o pracę bez wypowiedzenia, powód nie może kwestionować czynności, na podstawie których utracił funkcję dziekana.

W dalszej kolejności Sąd pierwszej instancji uznał, że § 15 statutu pozwanej, który przyznawał rektorowi pozwanej prawo do powierzenia pełnienia funkcji dziekana osobie, która została wybrana na to stanowisko, jest sprzeczny z art. 76 Prawa o szkolnictwie wyższym w zakresie w jakim uzależnienia pełnienie funkcji z wyboru od dopełnienia pewnych czynności przez rektora uczelni wyższej. Dlatego należy przyjąć, że powód pełnił funkcje dziekana jako osoba wybrana na to stanowisko od 1 września 2016 r. Następnie Sąd pierwszej instancji przyjął, że wprowadzony do statutu § 24a, stanowiący o możliwości wygaśnięcia mandatu osoby znajdującej się w takiej sytuacji jak powód jest także sprzeczny z Prawem o szkolnictwie wyższym, ponieważ czyni iluzorycznym prawo do urlopu dla poratowania zdrowia osób piastujących stanowisko dziekana. Ponadto, nowy

przepis statutu został zastosowany do powoda już po upływie 20 dnia od wejścia w życie, podczas gdy przewidziany w § 24a statutu termin 60 dni należało liczyć od wejścia w życie przepisu wprowadzającego taki termin. Wreszcie, § 24a statutu należało uznać za sprzeczny z art. 77 ust. 4 Prawa o szkolnictwie wyższym, ponieważ zgodnie z jego treścią organy kolegialne uczelni publicznej pełnią swoje funkcje do czasu ukonstytuowania się organów nowej kadencji.

Wyrok sądu pierwszej instancji został zaskarżony apelacjami przez powoda (w części oddalającej powództwo) oraz przez pozwaną (w zakresie w jakim powództwo zostało uwzględnione oraz rozstrzygnięto o kosztach postępowania).

Sąd Okręgowy w C. wyrokiem z 14 grudnia 2017 r., IV Pa (...) uchylił z apelacji powoda wyrok Sądu pierwszej instancji w punktach 2., 3. i 4. co do ustalenia pełnienia przez powoda A. R. funkcji dziekana w okresie od 22 czerwca 2017 r. do 31 sierpnia 2020 r. i przekazał sprawę temu sądowi do ponownego rozpoznania w tym zakresie oraz oddalił apelację pozwanej.

Podzielając ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji, Sąd Okręgowy wyjaśnił, że sprawa o ustalenie warunków zatrudnienia w zakresie pełnienia funkcji dziekana jest typową sprawą ze stosunku pracy. W sprawie tego rodzaju powód miał interes prawny w domaganiu się ustalenia, że w okresie od 1 września 2016 r. do 31 sierpnia 2020 r. pełnił funkcję dziekana Wydziału [...] pozwanej, ponieważ sprawowanie tej funkcji jest istotnym elementem stosunku zatrudnienia, rodzi za sobą powstanie określonych praw majątkowych (prawo dodatku funkcyjnego) oraz obowiązków. Sąd drugiej instancji podzielił przy tym stanowisko Sądu Rejonowego, zgodnie z którym powód nie miał możliwości wystąpienia z innymi roszczeniami (np. o dopuszczenie do pracy na stanowisku dziekana) z powodu korzystania z urlopu dla poratowania zdrowia.

Sąd drugiej instancji nie uwzględnił zarzutu naruszenia art. 321 k.p.c. Co prawda w pozwie domagano się ustalenia między stronami stosunku pracy na stanowisku dziekana, jednakże Sąd uznał, że „z całości pozwu wynika, że powód wnosił o ustalenie pełnienia określonej funkcji związanej z zatrudnieniem u pozwanej”. Sąd drugiej instancji nie dopatrywał się również naruszenia art. 107 i 110 Prawa o szkolnictwie wyższym, ponieważ Sąd pierwszej instancji nie ustalił, że powód był zatrudniony na stanowisku dziekana a tylko, że pełnił funkcję

dziekana, gdyż między stornami nie było sporne, że powód był zatrudniony na stanowisku profesora zwyczajnego. Nie podzielił także zarzutu naruszenia art. 76 Prawa o szkolnictwie wyższym w związku z § 15 i 24a statutu, ponieważ wymienione w statucie „powierzenie pełnienia obowiązków” osobie wybranej na stanowisko dziekana jest tylko czynnością techniczną rektora, której niedopełnienie nie może skutkować zanegowaniem wyboru danej osoby na stanowisko dziekana. Niewręczenie powodowi pisma rektora o powierzeniu funkcji dziekana przed 1 września 2016 r. nie oznacza, że od 1 września powód nie pełnił funkcji dziekana, skoro został wybrany na to stanowisko zgodnie z aktem wyboru z dnia 2 czerwca 2016 r. W dalszej kolejności Sąd drugiej instancji przyjął, że zmiany wprowadzone w statucie pozwanej w październiku 2016 r. (dodanie § 24a) nie mogły dotyczyć powoda, który już od 1 września 2016 r. był dziekanem, a uchwała o zmianie statutu weszła w życie 19 października 2016 r. i dotyczy tylko osób wybranych po tej dacie. Sąd drugiej instancji uznał także, że sąd powszechny ma prawo oceny legalności statutu uczelni wyższej (odwołując się do wyroku Sądu Najwyższego z 19 marca 2008 r., I PK 227/07, OSNP 2009 nr 13-14, poz. 175). Sąd drugiej instancji nie dopatrył się także naruszenia art. 8 k.p., ponieważ dążenie powoda do ochrony jego praw związanych z zatrudnieniem nie stanowi nadużycia tylko z tego powodu, że powód korzysta z urlopu dla poratowania zdrowia, który nie jest równoznaczny z niezdolnością do pracy z powodu choroby.

Uwzględniając apelację powoda, Sąd drugiej instancji stwierdził, że wadliwie przyjęto w zaskarżonym wyroku, iż Sąd musiał uwzględnić fakt rozwiązania z powodem stosunku pracy. Powód domagał się bowiem usunięcia stanu niepewności co do pełnienia funkcji dziekana przez okres całej kadencji (do 31 sierpnia 2020 r.) Dlatego oddalenie powództwa w zakresie ustalenia pełnienia funkcji dziekana od 22 czerwca 2017 r. do 31 sierpnia 2020 r. skutkuje nierozpoznaniem istoty sprawy.

Pozwana zaskarżyła wyrok Sądu drugiej instancji skargą kasacyjną w całości. Zaskarżonemu wyrokowi zarzuciła naruszenie: 1) art. 189 k.p.c., przez jego błędne zastosowanie i uznanie, że jedynym środkiem zmierzającym do ochrony prawnej powoda jest powództwo o ustalenie przed sądem powszechnym, podczas gdy powodowi przysługiwała w celu dochodzenia swoich praw droga administracyjna, z

której zresztą skorzystał; 2) art. 189 k.p.c. w związku z art. 8 k.p., przez błędną ocenę interesu prawnego powoda w świetle zasad współżycia społecznego; 3) art. 107, 110 oraz 76 Prawa o szkolnictwie wyższym, przez ich niezastosowanie i pominięcie przez Sąd Rejonowy okoliczności, że ustawa przewiduje zamknięty katalog stanowisk zatrudnienia pracowników uczelni wyższych, a tym samym Sąd nie mógł ustalić zatrudnienia powoda na stanowisku dziekana, jak tego żądał powód w pozwie i którego to roszczenia w całym postępowaniu nie zmodyfikował; 4) art. 76 Prawa o szkolnictwie wyższym oraz § 15 i § 24a Statutu pozwanej uczelni, przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że wygaszenie mandatu dziekana dla powoda było sprzeczne z ustawą; 5) art. 56 ust. 1 w związku z art. 59 Prawa o szkolnictwie wyższym, polegające na błędnym i nieuprawnionym dokonaniu przez Sąd oceny legalności treści § 24a Statutu uczelni, co doprowadziło do przyjęcia, że mandat powoda nie został skutecznie przez Uczelnianą Komisję Wyborczą wygaszony; 6) art. 33, art. 36 i art. 37 Prawa o szkolnictwie wyższym, przez jego pominięcie przy ocenie wygaszenia mandatu dziekana dla powoda, co doprowadziło do błędnego badania przez Sąd Rejonowy legalności zapisów statutu uczelni, gdy tymczasem Sąd był zapisami statutu związany; 7) art. 56 w związku z art. 59 Prawa o szkolnictwie wyższym w związku z § 21 Statutu uczelni, przez ich błędną interpretację co doprowadziło do pominięcia faktu, że powód nie mógł objąć funkcji dziekana i nie mógł wyznaczyć swoim zastępcą innej osoby przed objęciem funkcji dziekana; 8) art. 77 ust. 4 Prawa o szkolnictwie wyższym, przez jego błędną wykładnię, co doprowadziło do przyjęcia, że powód pełnił funkcję dziekana Wydziału [...] w okresie od 1 września 2016 do 21 czerwca 2017 r.; 9) art. 9 k.p. w związku z art. 18 k.p., przez niewskazanie, jakie przepisy w miejsce niezgodnych z ustawą powinny mieć zastosowanie; 10) § 15 ust. 2 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 grudnia 2016 r. w sprawie warunków wynagradzania za pracę i przyznawania innych świadczeń związanych z pracą dla pracowników zatrudnionych w uczelni publicznej (Dz.U. 2016 r., poz. 2063), przez jego niezastosowanie i w efekcie przyjęcie, że powód pełnił funkcję dziekana w pozwanej uczelni w okresie od 1 września 2016 r., do 21 czerwca 2017 r.; 11) art. 8 k.p., przez jego pominięcie, co doprowadziło do nieuwzględniania przez Sąd Rejonowy w uzasadnieniu orzeczenia faktu, że powód ma postawione zarzuty

karne i podejmuje działania sprzeczne z celem urlopu zdrowotnego, z którego korzysta i w efekcie jego roszczenie nie powinno korzystać z ochrony; 12) art. 386 § 4 k.p.c., przez jego błędne zastosowanie i uchylenie wyroku Sądu Rejonowego z 31 sierpnia 2017 r. w punktach 2, 3 i 4 i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, podczas gdy niespełniona została żadna z przesłanek, o których mowa w tym przepisie; 2) art. 321 § 1 k.p.c., przez jego niezastosowanie a w rezultacie oddalenie apelacji pozwanej i uznanie, że powód pełnił funkcję dziekana Wydziału [...] pozwanej, podczas gdy powód żądał ustalenia istnienia stosunku pracy; 3) art. 199 § 1 pkt 1 w związku z art. 386 § 3 k.p.c., przez jego niezastosowanie i niewydanie przez ten Sąd postanowienia o odrzuceniu pozwu z uwagi na niepodleganie danej sprawy kognicji tego Sądu, ewentualnie art. 464 § 1 k.p.c. w przypadku uznania, że właściwym organem jest Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego; 4) art. 381 w związku z art. 11 k.p.c., przez błędną wykładnię a w rezultacie odrzucenie wniosku dowodowego pozwanej i uznanie, że przyjęcie tego wniosku dowodowego powodowałoby związanie stanowiskiem innych organów, podczas gdy poza wypadkami określonymi w procedurze, wszelkie wnioski dowodowe podlegają swobodnej ocenie Sądu. Pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia przez ten Sąd o kosztach postępowania kasacyjnego.

Powód w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosł o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna pozwanej okazała się niedopuszczalna w części jakiej zakresem zaskarżenia objęto wyrok Sądu Okręgowego w części uchylającej wyrok Sądu pierwszej instancji i przekazującej sprawę do ponownego rozpoznania temu Sądowi. W tym zakresie orzeczenie Sądu Okręgowego nie stało się prawomocne, a skarga kasacyjna przysługuje tylko od takich orzeczeń (art. 398¹ § 1 k.p.c.).

Uzasadniało to odrzucenie skargi kasacyjnej pozwanej w części, a jednocześnie zwalniało Sąd Najwyższy z rozważenia zarzutu naruszenia art. 386 § 4 k.p.c.

W zakresie w jakim skarga kasacyjna obejmowała punkt 2 wyroku Sądu drugiej instancji, Sąd Najwyższy uznał ją za zasadną, choć tylko niektóre z podniesionych w niej zarzutów zasługiwały na uwzględnienie. Zarzuty te, zarówno w zakresie prawa materialnego jak i procesowego, należy dla ułatwienia wyводу podzielić – z uwagi na ich niezrozumiałą mnogość - na trzy kategorie: 1) dotyczące dopuszczalności orzekania przez sądy powszechne w przedmiocie zgodności z prawem aktów podejmowanych przez uczelnie a rzutujących na treść stosunku pracy pracownika naukowego z uczelnią w związku z pełnieniem funkcji z wyboru; 2) dopuszczalności i zasadności powództwa o ustalenie w przedmiocie sprawowania funkcji dziekana; 3) nadużycia prawa przez powoda.

Odnosząc się do pierwszej grupy zarzutów, na które składają się zarzuty naruszenia art. 199 § 1 pkt 1 w związku z art. 386 § 3 k.p.c.; art. 464 § 1 k.p.c.; art. 76 Prawa o szkolnictwie wyższym oraz § 15 i § 24a Statutu pozwanej; art. 56 ust. 1 w związku z art. 59 Prawa o szkolnictwie wyższym; art. 33, 36 i 37 Prawa o szkolnictwie wyższym oraz art. 9 k.p. w związku z art. 18 k.p., a które oceniane sumarycznie dotyczą niedopuszczalności drogi sądowej w takich sprawach jak niniejsza, Sąd Najwyższy uznał je za oczywiście bezpodstawne. Uwzględnienie tej kategorii zarzutów skargi pozwanej prowadziłoby do kuriozalnej w państwie prawnym sytuacji, w której z uwagi na autonomię uczelni we wszystkich obszarach jej działania (art. 4 Prawa o szkolnictwie wyższym) osoby pokrzywdzone bezprawnymi działaniami uczelni podejmowanymi w sferze wewnętrznej pozbawione zostałyby możliwości dochodzenia sprawiedliwości przed sądem tylko i wyłącznie z tego powodu, że zgodnie z Rozdziałem 3 Prawa o szkolnictwie wyższym nadzór nad uczelniami w zakresie zgodności z prawem sprawuje w interesie publicznym Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego. Zasady tego nadzoru, określone ustawowo, służą zapewnieniu poszanowania autonomii uczelni i ochronie tej autonomii przed nieuprawnioną władczą ingerencją władzy publicznej, która jest dopuszczalna wyłącznie w przypadkach przewidzianych w ustawach. Przyznanie Ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego uprawnień nadzorczych w żaden sposób nie wyłącza jurysdykcji sądów

powszechnych w sprawach niezastrzeżonych dla sądów administracyjnych, gdy pracownik uczelni uzna, że – korzystając z gwarantowanej przez prawo autonomii działania uczelni (jej organy) – dopuścili się do naruszenia chronionej prawem sfery uprawnień tego pracownika.

Jak trafnie wskazano w odpowiedzi na skargę kasacyjną, w dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego kwestia ta nie wywoływała żadnych wątpliwości – jeżeli sprawa okazywała się sprawą z zakresu prawa pracy, to sądy uprawnione były do oceny zgodności z prawem, przy czym nie tylko z prawem pracy, wewnętrznych uczelnianych aktów prawnych oraz aktów ich stosowania, gdy orzekały o prawno-pracowniczych konsekwencjach aplikowania tych aktów w stosunku do jednostki (zob. np. co do statutu uczelni, wyrok Sądu Najwyższego: z 20 marca 2018 r., I PK 227/07, OSNP 2009 nr 13-14, poz. 175; z 28 maja 2008 r., I PK 263/07, LEX nr 818823; z 4 kwietnia 2008 r., I PK 249/07, LEX nr 465974; co do ocen okresowych mianowanych nauczycieli akademickich zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z 15 lipca 2011 r., I PK 10/11, OSNP 2012 nr 19-20, poz. 233 oraz powołane tam orzecznictwo). Podkreślić należy, że konkurencja trybu weryfikacji zgodności z prawem aktów wewnętrznych podejmowanych przez organy osób prawnych nigdy – w braku odmiennego rozwiązania normatywnego – nie stanowiła przeszkody dla rozpoznawania przez sąd pracy sprawy wniesionej przez pracownika, który z niezgodności z prawem aktu wewnętrznego podjętego przez organ osoby prawnej wywodził korzystne dla siebie skutki prawne i dochodził roszczeń przewidzianych z tego tytułu w prawie pracy (zob. np. w odniesieniu do uchwał o odwołaniu członka zarządu spółki, wyroki Sądu Najwyższego: z 5 października 2017 r., I PK 287/16, LEX nr 2370642; z 17 lutego 2004 r., I PK 305/03, OSNP 2004 nr 24, poz. 421; z 14 lipca 1994 r., I PRN 26/94, OSNAPIUS 1994 nr 9, poz. 147; w odniesieniu do odwołania nauczyciela ze stanowiska dyrektora szkoły zob. np. wyroki Sądu Najwyższego: z 10 stycznia 2003 r., I PK 74/02, OSNP 2004 nr 13, poz. 221; z 30 października 1996 r., I PRN 98/96, OSNAPIUS 1997 nr 9, poz. 150 oraz z 29 sierpnia 2001 r., III RN 123/01, OSNAPIUS 2002 nr 12, poz. 282). Stanowisko Sądu Najwyższego w odniesieniu do tej ostatniej kategorii pracowników (nauczycieli – dyrektorów szkół) ma szczególne znaczenie dla rekonstrukcji standardu miarodajnego dla rozstrzygania spraw

dotyczących statusu i roszczeń osób takich jak powód (pracownik naukowy wybrany na stanowisko dziekana) z uwagi na daleko idące podobieństwa w charakterze i relacjach zachodzących między podstawowym stosunkiem pracy pracownika naukowego (nauczyciela szkoły) a stosunkiem pracy takiego pracownika po wybraniu go na stanowisko dziekana (powołaniu na stanowisko dyrektora). W orzecznictwie Sądu Najwyższego rozstrzygnięto wprost, że dyrektor szkoły może skorzystać z dwóch trybów postępowania w sprawie dotyczącej odwołania go z funkcji: a) może zaskarżyć to odwołanie na drodze sądowo-administracyjnej, ale wówczas musi się liczyć z upływem terminu przedawnienia roszczeń pracowniczych lub b) może wystąpić na drogę procesu przed sądem pracy z roszczeniem o odszkodowanie za wadliwe zwolnienie go z funkcji (wyrok Sądu Najwyższego z 26 lipca 2011 r., I PK 23/11, OSNP 2012 nr 19-20, poz. 236). Z powyższego ewidentnie wynika, że nawet możliwość wymuszenia przez jednostkę (w mało efektywnym trybie skargi na bezczynność organu) na właściwym ministrze wszczęcia procedury nadzorczej wobec uczelni działającej z naruszeniem Prawa o szkolnictwie wyższym, nie wpływa żadną miarą na dopuszczalność drogi sądowej pracownika tej uczelni, który uważa, że doszło do bezprawnej modyfikacji treści stosunku pracy łączącego go z uczelnią.

Jak wyjaśniono obszernie chociażby w wyroku I PK 250/14 (wyrok Sądu Najwyższego z 8 lipca 2015 r., I PK 250/14, OSNP 2017 nr 5, poz. 56), podstawową przesłanką dopuszczalności drogi sądowej jest zakwalifikowanie zgłoszonego roszczenia do kategorii spraw cywilnych. Pojęcie spraw cywilnych zostało zdefiniowane w art. 1 k.p.c., który zalicza do nich zarówno sprawy cywilne w znaczeniu materialnym (a więc sprawy pomiędzy równorzędnymi podmiotami wynikające ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy), jak i sprawy cywilne w znaczeniu formalnym (niewynikające ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego lub prawa pracy, podlegające jednak załatwieniu według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, jak np. sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych). Zasadą w świetle art. 2 § 1 k.p.c. jest, że do rozpoznania spraw cywilnych powołane są sądy powszechne, z wyjątkami określonymi w art. 2 § 3 k.p.c. Skoro z art. 177 Konstytucji wynika, że sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we

wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych do właściwości innych sądów, kompetencja sądu powszechnego do rozpoznania sprawy cywilnej nie musi wynikać z wyraźnej dyspozycji ustawowej. Wystarczające jest ustalenie, że ustawa nie przekazuje określonej kategorii spraw do rozpoznania innym sądom lub organom. Sąd powszechny powinien więc rozpoznać sprawę merytorycznie w każdym wypadku, gdy brak jest wyraźnego wskazania, że w konkretnej sprawie, z którą zainteresowany zwrócił się do sądu powszechnego, kompetentny jest inny sąd (uchwała Sądu Najwyższego z 8 czerwca 2010 r., II PZP 5/10, OSNP 2010 nr 23-24, poz. 279). Wiąże się to ściśle z koniecznością zapewnienia realizacji jednego z podstawowych praw obywatela, jakim jest prawo do sądu (art. 45 w związku z art. 77 ust. 2 Konstytucji; art. 6 ust. 1 oraz art. 14 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 oraz – w sprawach unijnych – art. 47 Karty Praw Podstawowych). Jeżeli zatem, w świetle zawartych w pozwie twierdzeń powoda, istnieje między stronami stosunek cywilnoprawny, to drogę sądową należy uznać za dopuszczalną. Natomiast proces ma to stanowisko powoda zweryfikować i rozstrzygnąć, czy jego twierdzenia znajdują podstawę w przepisach prawa materialnego, doprowadzając - ewentualnie - do wiążącego ustalenia istnienia albo nieistnienia konkretnego stosunku cywilnoprawnego między stronami procesu. Dopuszczalność drogi sądowej zależy więc od okoliczności faktycznych przytoczonych przez powoda jako podstawa roszczenia, a zatem nie jest ona warunkowana wykazaniem już na tym etapie istnienia tego roszczenia (uchwała Sądu Najwyższego z 3 grudnia 2014 r., III CZP 91/14, OSNC 2015 nr 10, poz. 111 i tam powołane wcześniejsze orzecznictwo). W konsekwencji w zasadzie każde roszczenie procesowe sformułowane jako żądanie zasądzenia, ustalenia lub ukształtowania stosunku prawnego, niezależnie od jego merytorycznej zasadności, jest objęte drogą sądową, jeżeli dotyczy podmiotów, których pozycja w ramach tego stosunku prawnego lub ukształtowanej w jego ramach więzi prawnej, jest równorzędna (por. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z 4 listopada 2011 r., I CSK 50/11, LEX nr 1133782; z 22 sierpnia 2007 r., III CZP 76/07, LEX nr 345575).

W niniejszej sprawie powoda i pozwaną łączy stosunek pracy (na stanowisku profesora zwyczajnego), a treść tego stosunku pracy została uzupełniona

(rozszerzona) o obowiązki i uprawnienia wynikające z wyboru na stanowisko dziekana Wydziału [...]. W wyniku tego wyboru, dokonanego w ramach wewnętrznej autonomicznej procedury przez korporację uczonych, doszło do powierzenia powodowi jako pracownikowi pozwanej dodatkowych obowiązków (i nabycia dodatkowych uprawnień) bez przekształcenia stosunku pracy profesora zwyczajnego w stosunek pracy na stanowisku dziekana z wyboru albo z powołania, analogicznie jak w przypadku nauczyciela powoływanego na stanowisko dyrektora szkoły. W świetle dotychczasowego orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego sprawy na tle legalności aktu powołania nauczyciela na stanowisko dyrektora szkoły kwalifikują się jako spory związane ze stosunkiem pracy mianowanego nauczyciela, ubiegającego się o uzyskanie tej funkcji kierowniczej, a spory związane z odwołaniem go z tej pracowniczej funkcji mają zawsze charakter roszczeń ze stosunku pracy w rozumieniu art. 476 § 1 pkt 1 k.p.c., co uzasadnia wyłączną kompetencję sądów pracy do rozstrzygania tego rodzaju roszczeń związanych z powołaniem i odwołaniem z funkcji dyrektora szkoły (zamiast wielu wyrok Sądu Najwyższego z 10 stycznia 2003 r., I PK 74/02, OSNP 2004 nr 13, poz. 221, i powołane tam orzecznictwo). Autonomia uczelni nie uzasadnia odmiennego traktowania sporów dotyczących powołania jej pracownika na stanowisko takie jak stanowisko dziekana, obsadzone w wyniku wyborów (konkursu). W tej sytuacji Sąd Najwyższy nie miał najmniejszych wątpliwości, że droga sądowa dla oceny zasadności roszczenia powoda jest dopuszczalna, co oczywiście nie przekłada się na merytoryczną zasadność wytoczonego powództwa o ustalenie pełnienia funkcji dziekana. W konsekwencji za niezasadne należało uznać zarzuty składające się na pierwszą grupę podstaw skargi kasacyjnej pozwanej.

Przechodząc do oceny tej grupy zarzutów, która dotyczy dopuszczalności i zasadności powództwa o ustalenie w przedmiocie sprawowania funkcji dziekana (art. 321 k.p.c.; art. 189 k.p.c.; art. 56 w związku z art. 59 Prawa o szkolnictwie wyższym w związku z § 21 statutu uczelni; art. 77 ust. 4 Prawa o szkolnictwie wyższym), Sąd Najwyższy uznał za bezpodstawne zarzuty naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. oraz art. 107, 110 oraz 76 Prawa o szkolnictwie wyższym. W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego w sposób jednoznaczny

wyrażono pogląd, zgodnie z którym zwiążanie granicami żądania (art. 321 k.p.c.) nie oznacza, iż sąd związany jest w sposób bezwzględny samym sformułowaniem zgłoszonego żądania. Jeśli jest ono wyrażone niewłaściwie, niewyraźnie lub nieprecyzyjnie, sąd może, a nawet ma obowiązek odpowiednio je zmodyfikować, jednakże zgodnie z wolą powoda i w ramach podstawy faktycznej powództwa, chodzi bowiem wyłącznie o nadanie ujawnionej w treści pozwu woli powoda poprawnej jurydycznie formy (wyroki Sądu Najwyższego: z 20 lutego 2019 r., III CSK 237/2018, LEX nr 2622298; z 28 czerwca 2007 r., IV CSK 115/07, LEX nr 358817). Dla wyznaczenia granic, o których mowa w art. 321 § 1 k.p.c. istotne są w takiej sytuacji elementy motywacyjne uzasadniające żądanie pozwu (wyroki Sądu Najwyższego: z 24 września 2003 r., III CKN 356/01, OSP 2004 nr 10, poz. 122; z 17 grudnia 1998 r., I CKN 681/98, LEX nr 1214461; z 24 maja 1995 r., I CRN 61/95, LEX nr 82289; z 8 marca 2001 r., I CKN 1111/00, LEX nr 1168032; z 8 czerwca 2010 r., I PK 16/10, LEX nr 607243; z 28 czerwca 2007 r., IV CSK 115/07, LEX nr 358817). Chociaż więc pozwana ma rację twierdząc, że sentencja wyroku Sądów obu instancji nie powiela bezpośrednio treści żądania pozwu, to jednak Sąd Okręgowy nie przekroczył w żaden sposób granic wyrokowania wskazanych w art. 321 k.p.c. Ponad wszelką wątpliwość (opierając się tylko na treści pozwu) można przyjąć, że w niniejszej sprawie powód domagał się ustalenia, że nadal pełni funkcję dziekana Wydziału [...], gdyż z tego tytułu - w ramach stosunku pracy łączącego go z pozwanym z racji zatrudnienia na stanowisku profesora zwyczajnego - wynikają dla niego różnorakie dodatkowe uprawnienia i obowiązki kierownika jednostki uczelni. Słusznie zatem Sąd drugiej instancji (w ślad za Sądem pierwszej instancji) nie orzekał o ustaleniu zatrudnienia powoda na stanowisku dziekana, gdy takiego stosunku pracy Prawo o szkolnictwie wyższym nie przewiduje, lecz o pełnieniu przez powoda funkcji dziekana, czyli o uprawnieniu do wykonywania dodatkowych obowiązków przez pracownika zatrudnionego na stanowisku profesora zwyczajnego.

Zasadny okazał się natomiast zarzut naruszenia art. 189 k.p.c. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego wyrok uwzględniający powództwo z art. 189 k.p.c. nie ma charakteru konstytutywnego; stwierdza istnienie lub nieistnienie określonego stanu prawnego lub prawa i w tej drodze usuwa

niepewność zachodzącą w stosunkach między legitymowanym interesem prawnym powodem a wyznaczoną tym interesem osobą pozwaną; nie prowadzi jednak do ustanowienia prawa na rzecz kogokolwiek albo jego pozbawienia (wyrok Sądu Najwyższego z 13 marca 1996 r., II CRN 198/96, M.Prawn. 1996 nr 8, s. 6). Wyrok wydany na podstawie art. 189 k.p.c. ma deklaratoryjny charakter. Można więc na podstawie tego przepisu domagać się skutecznie ustalenia, jaką treść ma stosunek pracy łączący powoda z pozwanym. Ustalenie takie (deklaratoryjne) miałoby miejsce, gdyby mimo wyboru powoda na stanowisko dziekana nie doszło do jego formalnego objęcia wskutek działań pozwanej (niewręczenia aktu powołania przez rektora pozwanej). Jednakże na podstawie art. 189 k.p.c. nie można – skutecznie – dochodzić reaktywacji stosunku prawnego (w tym stosunku pracy) w całości lub w części. Roszczenie o ustalenie treści stosunku prawnego nie ma bowiem charakteru prawno-kształtującego (wyrok Sądu Najwyższego z 8 stycznia 2002 r., I PKN 763/00, LEX nr 558274), a roszczenia o takim charakterze jest wymagane dla udzielenia powodowi żądanej przez niego w rzeczywistości ochrony prawnej. Przypomnieć bowiem należy, że powód wystąpił z powództwem o ustalenie po podjęciu przez Uczelnianą Komisję Wyborczą określonych działań i dokonaniu określonych czynności, w wyniku których doszło do wygaszenia mandatu powoda jako dziekana oraz wyłonienia nowego dziekana Wydziału [...].

Z orzecznictwa Sądu Najwyższego dotyczącego przede wszystkim zbliżonych do sytuacji prawnej powoda przypadków odwołania ze stanowiska dyrektora szkoły bądź członka zarządu spółki wynika wyraźnie, że wadliwość materialna czy formalna takiego odwołania nie powoduje bezskuteczności tej czynności prawnej. Zasadą prawa pracy jest bowiem skuteczność jednostronnych czynności rozwiązujących stosunek pracy albo modyfikujących jego treść, bez względu na ich wadliwość. Ich wzruszenie może nastąpić wyłącznie na drodze sądowej przez odwołanie się pracownika do sądu pracy od takiego aktu pracodawcy (wyrok Sądu Najwyższego z 13 grudnia 1996 r., I PKN 41/96, OSNAPIUS 1997 nr 15, poz. 268). Wadliwość formalna lub materialna nie skutkuje bezwzględną nieważnością czynności prawnej (zamiast wielu zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 17 listopada 2011 r., III PZP 6/11, OSNP 2012 nr 17-18, poz. 211). Oznacza to, że w tym zakresie przepis art. 58 § 1 k.c. nie

ma zastosowania, gdyż pozostaje w opozycji względem zasady prawa pracy (wyrok Sądu Najwyższego z 17 listopada 1997 r., I PKN 351/97, OSNAPiUS 1998 nr 17, poz. 501). Dlatego też w przypadku odwołania członka zarządu spółki uchwała organu spółki o takiej treści, nawet gdy została podjęta z naruszeniem prawa, nie jest nieważna z mocy prawa i wywołuje skutek w postaci pozbawienia członka zarządu przymiotu osoby będącej piastunem organu osoby prawnej, dopóki nie zostanie unieważniona konstytutywnym orzeczeniem sądu gospodarczego (zamiast wielu zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 16 maja 2012 r., III PZP 3/12, OSNP 2012 nr 23-24, poz. 279). Z kolei w przypadku odwołania nauczyciela ze stanowiska dyrektora szkoły nawet wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego oddalający skargę zarządu powiatu na rozstrzygnięcie nadzorcze wojewody, stwierdzające nieważność odwołania dyrektora szkoły, nie dotyczy stron stosunku pracy (nauczyciela i szkoły) i nie prowadzi do nieważności odwołania nauczyciela ze stanowiska kierowniczego jako czynności modyfikującej treść stosunku pracy (wyrok Sądu Najwyższego z 9 grudnia 2004 r., I PK 100/04, OSNP z 2005 r. nr 14, poz. 212; podobnie zob. wyrok Sądu Najwyższego z 12 lutego 2015 r., I PK 155/14, OSNP 2016 nr 10, poz. 126).

Z powyższego wynika, że komunikat Uczelnianej Komisji Wyborczej o wygaszeniu mandatu powoda odniósł skutek dla treści jego stosunku pracy w zakresie obejmującym prawa i obowiązki wynikające z wyboru na stanowisko dziekana Wydziału [...], mimo że Sądy obu instancji trafnie uznały to rozstrzygnięcie organu uczelni za sprzeczne z prawem (jako podjęte na podstawie statutu niezawierającego przepisów przejściowych pozwalających na jego zastosowanie wobec powoda oraz jako podjęte przed upływem terminów przewidzianych w statucie). Sprzeczność ta nie uzasadnia jednak ustalenia w trybie art. 189 k.p.c., że powód nadal pełni funkcję dziekana, ponieważ powołany przepis nie daje powodowi prawnokształtującego roszczenia o przywrócenie go na stanowisko dziekana. Artykuł 189 k.p.c., jak wskazano powyżej, nie może prowadzić do ukształtowania na nowo treści stosunku pracy łączącego powoda z pozwaną w zakresie sprawowania funkcji dziekana. Sądy pracy nie mogły w konsekwencji orzec, że po wygaszeniu mandatu powoda pełnił on funkcję dziekana.

Prawo o szkolnictwie wyższym milczy w kwestii roszczeń, jakie przysługują pracownikowi uczelni bezprawnie odwołanemu ze stanowiska, w tym takiego stanowiska jak dziekan. Także przepisy Kodeksu pracy stosowane wprost nie precyzują, z jakim roszczeniami taki pracownik może wystąpić przeciwko pracodawcy. Należy jednak zwrócić uwagę, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalone jest stanowisko, że nauczycielowi w przypadku bezprawnego odwołania ze stanowiska dyrektora szkoły przed upływem kadencji przysługuje wyłącznie roszczenie o odszkodowanie na podstawie odpowiednio stosowanych przepisów Kodeksu pracy o roszczeniach pracownika w razie niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę przez pracodawcę (zamiast wielu zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 18 sierpnia 2015 r., III PK 155/14, OSNP 2017 nr 7, poz. 81; z 7 maja 2015 r., III PK 130/14, OSNP 2017 nr 4, poz. 38 i powołane tam orzecznictwo). Oznacza to, że pracownik uczelni taki jak powód, z uwagi na brak roszczenia o przywrócenie na zajmowane stanowisko obsadzone z wyboru, nie może skutecznie domagać się przywrócenia na stanowisko dziekana, a jedynie dochodzić odszkodowania w przypadku bezprawnego wygaszenia jego mandatu do sprawowania takiej funkcji.

W świetle powyższych wywodów, skoro do uznania skargi pozwanej za zasadną doszło w wyniku naruszenia przez Sąd drugiej instancji art. 189 k.p.c., zbędne stało się szersze odniesienie do pozostałych zarzutów, tym bardziej że: 1) zarzut naruszenia art. 8 k.p. nie ma żadnej podstawy faktycznej w ustaleniach postępowania sądowego; 2) w przypadku rozpoczęcia urlopu dla poratowania zdrowia przed rozpoczęciem kadencji, kadencja powoda na stanowisku dziekana rozpoczęła bieg z dniem 1 września 2016 r. ale powód nie mógł wyznaczyć przed tym terminem swojego zastępcy, co jednak nie narusza art. 77 ust. 4 Prawa o szkolnictwie wyższym, ponieważ przepis ten dotyczy organów kolegialnych uczelni, a powód był organem jednoosobowym; 3) zarzut naruszenia art. 56 w związku z art. 59 Prawa o szkolnictwie wyższym jest całkowicie chybiony, skoro przepisy te dotyczą trybu uchwalania statutu i wprowadzania do niego zmian, a tryb ten nie był kwestionowany przez Sąd drugiej instancji.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

